

BENCZIK GYULA – PUP CSILLA
**Középkori források Ölbő
 településtörténetéhez**

A középkori okmánytárak kiadása az utóbbi években nagy lendületet kapott.¹ Ezek az újonnan megjelent forráskiadványok, ahogyan a korábban kiadottak is, ma már digitalizálva szabadon hozzáférhetők az interneten.² Jelen írás elsősorban ezekre az okmánytárakra támaszkodva készült el. Maguk a hivatkozott – nagyobb részt regesztával is ellátott – oklevelek ugyancsak szabadon megtekinthetők a mohácsi csata (1526. augusztus 29.) előtt keletkezett középkori oklevelet és azok adatait tartalmazó MNL OL Collectio Diplomatica Hungarica adatbázisban.³

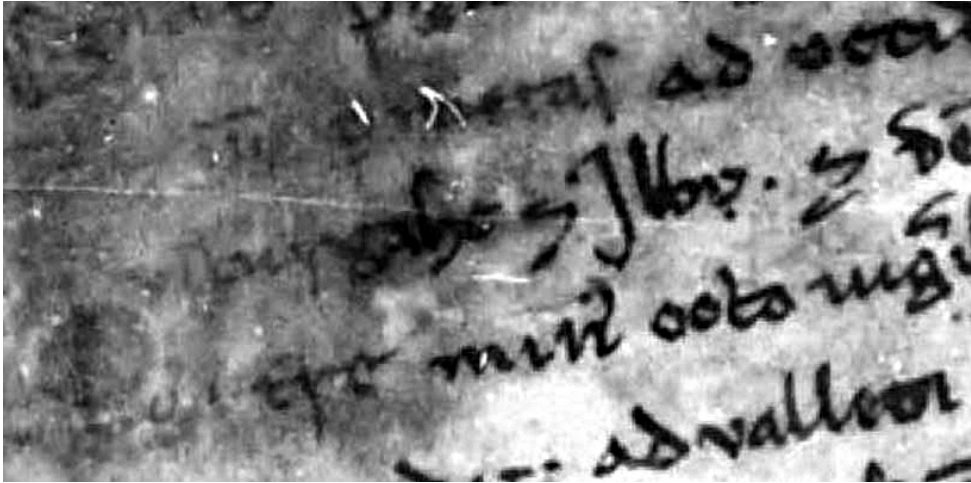
Ölbő nevének eredete

Bár Ölbő nevének első írásos említése csak a 13. század első feléből, 1238-ból („Ilbv”)⁴

- 1 A 2022-ben éppen az 51. köteténél (1367) tartó Anjou-kori oklevéltár, 1301–1387. (továbbiakban: AOKl.) Bp.–Szeged, 1990– a Szegedi Középkorász Műhely, a 14. köteténél (1427) járó Zsigmondkori oklevéltár (továbbiakban: ZSO) Bp., 1951– pedig a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára gondozásában jelenik meg.
- 2 A legfontosabb középkori okmánytárak elérhető a Hungaricana Könyv- és Dokumentumtár adatbázisban (<https://library.hungaricana.hu/hu/>), illetve az aktuálisan megjelenő okmányárak az MTA és/vagy az OTKA és/vagy az NKFIH által támogatott kutatási programok publikációit és jelentéseit tartalmazó – így jelennek meg újabban AOKl. kötetei is – REAL – az MTA Könyvtárának Repozitóriuma adatbázisban is (<http://real.mtak.hu/>) (Megtekintve: 2022. október 1.)
- 3 Collectio Diplomatica Hungarica (<https://adatbázisokonline.hu/adatbázis/dldf/>), illetve A Középkori Magyarország Levéltári Forrásai (<https://hungaricana.hu/hu/adatbázisok/a-kozepkori-magyarorszag-leveltari-forrasai/>) (Megtekintve: 2020. október 1.)

való, olyan egyedi községnevével van dolgunk, amely legalább 2 évszázaddal korábbra teszi keletkezését a nyelvészet álláspontja szerint. Az „ölbő” ugyanis honfoglalás előtti török jövevényszó, amelyet valamelyik csuvas nyelvjárásból került a magyarba. Jelentése törzsfő, az „il” csapatot, törzset stb., a „beg” pedig a mindenki által ismert „bég”, azaz főnök, vezető jelentésű szavak összetételéből származik. Az első oklevelek kiállításának idején feltehetően Ilbé-nek vagy Ilbő-nek ejtették ki a falu nevét.⁵ A török eredetű, egykor társadalmi státuszt jelölő magyar helynevek rétege a legősibbek közé tartozik, és rendkívül ritka. Ölbő szűkebb térségében még három előfordul ebből a típusból

- 4 Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban: MNL) Országos Levéltára (továbbiakban: OL) Diplomatika Levéltár Q szekció (továbbiakban: DL–DF) 287823.
- 5 Zimonyi István: Megjegyzések Ölbő tulajdonneveinek etimológiájához. = Magyar Nyelv, 1983. 2. sz. 198–200. p.; Lekli Béla szerint: „Az Ölbő helynév alapjául szolgáló személynévről (12. sz.: Elbu szn.) Kiss L. elismeri, hogy ótörök eredetű (el Begi 'a törzsszövetség, a nép bégje'), de a névadást magyarnak tekinti. A régi oszmán-törökben is létezett Il begi személynév. Nálunk 1328-ban a nagy tömböt képező fehérmegyei besenyők között fordul elő még a név eredeti formájában: »Ilbegh filius Tudbegh«. Ölbő 1254-ben felbukkanó első írott Ilbő alakjában egy besenyők által adott korábbi, talán ugyancsak 11. századi helynév félig elmagyarosodott változatát látjuk.” [A tanulmány megírásakor az 1238. évi oklevél még nem volt ismert!]. Lekli Béla: Török személy- és helynevek Vas megyében. 1. rész. = Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények (továbbiakban: VHHK), 1992. 2. sz. 43–44. p.; Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. 4. bőv., jav. kiad. Bp., 1988. (továbbiakban: Kiss, 1988.) 2. köt., L–Zs. (továbbiakban: 2. köt.) 296. p.

*Esztergács és Ölbő („Vsturgahc et Ilbv”) első említése 1238-ban
(MNL OL DL–DF 287823.)*

– Bő, Bőd és Bőstornya⁶ –, a megye többi részén viszont egyet sem találunk.

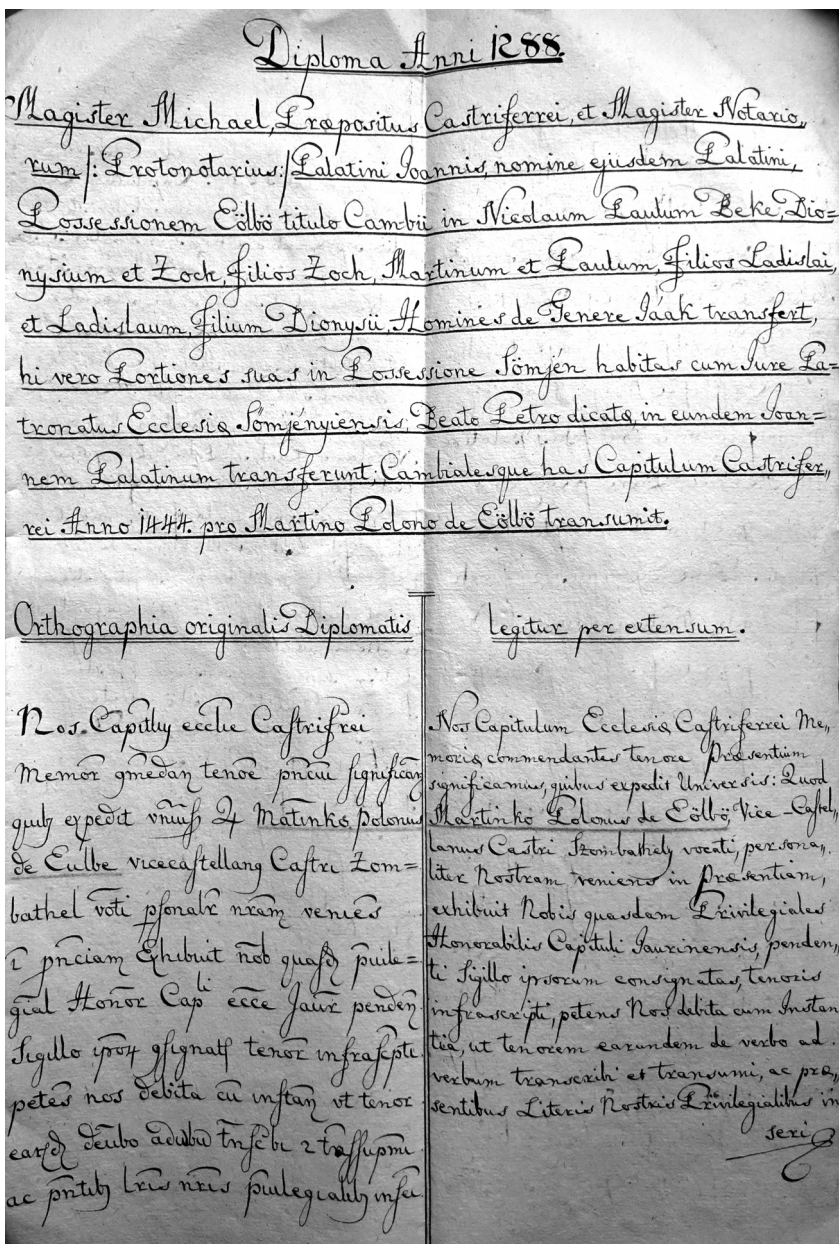
Felmerül a személynévi közvetítés esete is, azaz, hogy mintegy véletlenszerűen, egy később élt személy ragadványneve (és nem a rangja) az Ölbő, és ez rögzült a falu nevében. A ragadványnevből lett személy-, illetve családnevekre jó példa, hogy a mai Király, Herceg családnevűeknek egyetlen ősiük sem volt király, sem herceg. A személynévadás önkényessége, esetlegessége gátat szab annak, hogy az Ölbő helynév keletkezését a 10–11. századig visszavezessük. A késői véletlenszerű ragadványnévi eredet valószínűségét nem csökkenti lényeg-

esen a közelben található, fentebb már említett három, szintén a török „bő” szóra visszavezethető településnév, Bő, Bőd és Bőstornya sem. A tatárjárás idejére a közvetettnek feltételezett keleti, török nyelvi hatás csak az említett helynevekben – idekapcsolva még Tömördöt és Csöszt – mutatható ki Ölbő környékén.

Ölbő középkori elődtelepülései

A falu korai története több szálú, bevezetőben nem mellőzhető feladat elkülöníteni az Ölbő területén a középkorban létezett településeket, mert ez később félreértésekhez vezethet. Így beszélhetünk a központi területű Nagyölbőről vagy Egyházasölbőről, amely előbb a castrensisek, a várnépbeliek földje kezdetben, később a sárvári vár jobbágyfaluja. Jelentőségében nem marad el tőle Kisölbő, amely a köznemesek falva, névváltozatai: Lak, Királyfia. A harmadik a szolgálonépi Esztergács, amely a középkor végére elnéptelenedik.

⁶ Sopron vármegye története. Oklevéltár. 2. köt., 1412–1653. Szerk. Nagy Imre. Sopron, 1891. (továbbiakban: SO 2. köt.) 149–154. p. 88. sz. Az 1430. február 21-én kelt oklevélben: „... per medium eiusdem fluvium Rabocha ad Bewstornia...”. Dénes József régész szerint Bőstornya „azonosítható egy ma is meglévő kis mesterséges dombbal, melyet a góriak Halom néven ismernek.” Dénes József: Górvári és kastélya. = Várjáró Magazin, 2014. 2. sz. <https://www.szadvar.hu/2014/04/varjaro-magazin-6-szam/> (Megtekintve: 2022. szeptember 25.)

1288-ban kelt, birtokserére vonatkozó oklevélről készült hatoldalal átírat első oldala 1812-ben, bal oldalon az eredeti ortográfiával

(MNL VaML Szentgyörgyi Horváth cslt. Horváth János iratai Fasc. 38. Nr. 3.)

Névadási buzgalom eredménye az egyszerű felbukkanó Ajnardháza, Kisölbő területén belül. A források bővülésének jó példája, hogy Csánki Dezső kötete 1894-ben még nem ismerte Esztergácsot, Ajnardházát, tehát négyből kettőt. Mindez amellet szól, hogy az újonnan kibővült forrásbázisokra támaszkodva bővítendő a terület történeti topográfiája.

Nagyölbő, Egyházásölbő

Ez a település leggyakrabban egyszerűen Ölbőként szerepel az oklevelekben, talán azért is, mert a meghatározó településrészek tekintették Kisölbővel szemben. Lakói kezdetben várnépek, 1238-ban Esztergácsal együtt szerepelt a királyi várföldek vizsgálatát összegző oklevélben.⁷ Nagyölbőn, a várnépek földjén állt a falu temploma, tehát vélhetően nem magánföldesurak alapították, és ezt a falurészt Egyházásölbőnek (1327: „*Ighazas Ilbou*”⁸) is nevezték. 1328-ban találkozunk először a Nagyölbő névvel

- 7 DF 287823 A hiányos oklevél datálását segítheti az, hogy szerepel benne sok település mellett Temerd és a szőlői, míg ugyanezzel a tárggyal, a várföldek összeírásával, Temerddel és szőlőivel foglalkozik egy másik oklevél is, amely teljes szövegű, és tartalmaz datálást: 1238. Lásd Zsigmond király 1430. február 21-én kelt oklevélét, amely visszautal IV. Béla várföldekkel kapcsolatos korábbi oklevelére. SO 2. köt. 149–154. p. 88. sz.
- 8 Hazai okmánytár (továbbiakban: HO) 2. köt., Országfejedelmi okmányok. Kiad. Nagy Imre et al. Győr, 1865. (továbbiakban: 2. köt.) 71–75. p. 58. sz.; Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg (továbbiakban: UBB) 3. Bd. Die Urkunden von 1301 bis 1327 mit Nachträgen von 1233 bis 1301. Bearb. von Irmtraut Lindeck-Pozza. Wien–Köln–Graz, 1979. (továbbiakban: Bd. 3.) 238–240. p. (Publikationen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Siebente Reihe); AOKl. 11. köt., 1327. Szerk. Almási Tibor. Bp.–Szeged, 1996. (továbbiakban: 11. köt.) 44–45. p. 76. sz.; MNL OL DL–DF 42685., keltezés 1327. február 10.

(„*Nogelbe*”)⁹ Egykori várnépei a királyi vármegyrendszer felbomlásával az Árpád-kor végére a kialakuló jobbágságba kerültek, és Sárvár várának eladományozása után a sárvári uradalom többi jobbágyfalvának a sorsában osztoztak. (A továbbiakban mindig Nagyölbőként nevezzük meg a jobbágy Ölbőt, világosan megkülönböztetve a nemesek lakta Ölbőtől, Kisölbőtől, kerülendő a félreértéseket, amelyek a hiányos helynévhasználatból következnek.)

Kisölbő, Lak, Királyfia

A másik Ölbő, a mai Kisölbő (1412: „*Kysulbeu*”¹⁰) elődje az előkelőbb társadalmi helyzetű köznemesek birtoka volt. A várnépek lakta Ölbő területéből szakadt ki egy 1288. évi¹¹ birtokcserével, a Ják nemzetségbeli Zoch és fiai sőmjéni birtokukért kapták.

- 9 AOKl. 12. köt., 1328. Szerk. Almási Tibor. Szeged, 2001. (továbbiakban: 12. köt.) 236. p. 441. sz.
- 10 Kisölbő első írásos említése 1412-ből származik. ZSO 3. köt., 1411–1412. Mályusz Elemér kéziratát kieg., szerk. Borsa Iván. Bp., 1993. (továbbiakban: 3. köt.) 516–517 p. 2170. sz. (Magyar Országos Levéltár kiadványai. 2., Forráskiadványok; 22.); MNL OL DL–DF 43148., keltezés 1412. május 21.
- 11 *Karácsonyi János*: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. 2. köt. Bp., 1901. (továbbiakban: Karácsonyi, 1901.) 261. p.; MNL Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: VaML) A szentgyörgyi Horváth család levéltára (továbbiakban: Szentgyörgyi Horváth cslt.) Horváth János iratai Fasc. 38. Nr. 3. Ez az Ölbő szempontjából kulcsfontosságú oklevél mára nem lelhető fel. Az 1288. évi oklevél (1288. augusztus 1.) 1444. évi átiratáról (1444. november 9.) a királyi kúrián készült egy 1812. évi hiteles másolat. Ennek bal hasábjában betűhű átirást alkalmazott Mausperger Frigyes, a Niczky család levéltárosa, a jobb hasábjában pedig feloldotta az abbreviációkat és – sajnos – „napra készre” igazította a helyneveket, pl. Eölbő, Sőmjény. Ezért a bal hasáb forrásértéke teljesen megegyezik az eredetivel, utóbbi, mint jeleztük, már nem található.; UBB Bd. 3. 285–286. p. Nr. 438.; Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejér. Tom. 5. Vol. 3. Buda, 1830. (továbbiakban: Cod. dipl. Tom. 5. Vol. 3.) 442–444. p.

Eredetükre utal több a 16. századi Kisölbeyekről szóló irat, amelyek egy, csak a 13. században használatos elnevezést őriznek: Kisölbő másként Királyfia. Eszerint Királyfia lakói őseiket a „szent király szabadjai”-nak tartották, azaz „Szent István jobbágysai”-nak. Ők a várjobbágyság legelőkelőbb rétegét alkották.¹²

Szent István jobbágysai Vas megyében oklevélből igazolhatóan csak Magyargencsen és Köcskön éltek.¹³ A kisölbői szentkirály szabadjainak leszármazottai voltak a kisölbői Fábiánok (1472: „*Benedicto et Fa-*

biano de Kjselbew”;¹⁴ 1575: „*Martinus Ewlbej aliter Fabian de Kjs Elbew aliter Kjralfjya*”¹⁵), de feltehetően a többi kisölbői nemesek is tőlük származtak, pl. Lóránthok (1507: „*Matthia et Stephano Loranth de Kjselbew, Thoma et Stephano Fabjan de eadem*”¹⁶).

A nemes Eölbeyek (1574: „*Paulj Ewlbej ... de Kjs Ewlbeo aliter Kjralfjya*”¹⁷; 1575: „*Paulo Elbej de Kjs Elbew aliter Kjralfjya*”¹⁸) a Kőrös és a Répce között birtokos Ják nemzetségbeliekkel, köztük a Szelesteyekkel egy rokonságba tartoztak. Pontosabban a rokon Sitkey és további három kihalt alággal együtt az Ölbey alág a Ják nemzetség három főága közül a Rába jobb parti főágát alkotta Karácsonyi János 120 éve íródott munkája szerint. Ő a nemzetség őseinek – a krónikahagyományok alapján – a Koppányt legyőző Vecelin lovagot fogadta el.¹⁹ Ez utóbbit az újabb kutatások cáfolják, arra következtetésre jutva, „*hogyan valamikor a 11–12. században létezett egy Ják(ó) nevű előkelő ember, aki Vas megyében volt birtokos (nevét két faluja, a mai Ják és Terestyénjékfa is megőrízte) és utódai tőle származtatva birtokjogukat, atyafiságukat róla nevezték el.*”²⁰

A nemes Eölbeyek végleges elköltözése a névadó településükről, Kisölbőről a 17. században történt.

12 Szent király fiai, szabadjai, jobbágysai (lat. filii, liberi, iobagiones Sancti Regis): A várjobbágyság előkelőbb rétege a középkorban, amelynek tagjaik később a köznemesek közé emelkedhetett. Szabad fegyverforgató társadalmi állásukat utóbb Szent István korára vezették vissza. Várjobbágyság (iobagiones castri). Kristó, 1994. 715. p.; Bán, 1988. 982–983. p.; A témában alapműnek számít *Zsoldos Attila: A szent király szabadjai*. Fejezetek a várjobbágyság történetéből. Bp., 1999. 210 p. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok; 26.) Sok Vas megyei adattal; Győrffy György könyvében több analóg példát is olvashatunk: „... 1268: *iobagiones Castriferrei qui filii iobagionum Sancti Regis dicuntur, 1273: exercitiales populi Castri Ferrei qui filii iobagionum Sancti Regis apelantur (!) és 1272-90: iobagionum Sancti Regis Vasban; 1287: nobilium kyralfjya dictorum Zalában; 1344: Kyralfia Hontban; 1355: Keraljfyakarcha Pozsonyban; 1372: Zentkiralzabady Szentkirályszabadja falu Veszprémben*” Győrffy György: István király és műve. Bp., 1977. 469. p.; MNL VaML A Szelestey család levéltára 1. doboz, 1577.; A bodrogközi Karcásával szemben a csallóközi Királyfiakarcsa esetében a Királyfia-előtagot olyan megkülönböztető jelzőnek tekinti Kiss Lajos, „*amely a katonáskodó várjobbágyság arra az előkelőbb rétegére utal, amelyet Szent István király szabad jobbágysai közül eredeztettek.*” Kiss, 1988. 1. köt., A–K. 732. p.

13 Köcsk: 1273. Lásd HO 7. köt. Kiad. Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Véghelyi Dezső. Bp., 1880. 141–143. p. 107. sz.; UBB Bd. 2. Die Urkunden von 1271–1301. Bearb. von Irmtraut Lindeck-Pozza. Wien–Köln–Graz, 1965. (továbbiakban: Bd. 2.) 35–36 p. Nr. 55. (Publikationen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Siebente Reihe); Gencs: 1273. HO 2. köt. 12–14. p. 7. sz.; UBB Bd. 2. 42–43. p. Nr. 62.; MNL OL DL–DF 61153., keltezés 1273. július 27.

14 MNL OL DL–DF 17292., keltezés 1472. április 21.

15 MNL VaML Vasvár–Szombathelyi Székeskáptalan Hiteleshelyi Levéltára (továbbiakban: VSZHL) Jegyzőkönyvek (továbbiakban: Jkv.) 227/1575.

16 MNL OL DL–DF 261726., keltezés 1507. január 18.

17 MNL VaML VSZHL Statutoriae. Eölbey-státúciók, 1574.

18 MNL VaML VSZHL Jkv. 195/1575.

19 Karácsonyi, 1901. 244–264. p.

20 Rácz György: A Ják nemzetség és monostoralapításai. 1. rész. = Vasi Szemle, 2000. 1. sz. 26. p.

Esztergács

A királyi várföldek visszaszerzéséről szóló 1238. évi oklevélben szerepel együtt Ölbő („Ilbv”) és Esztergács („Vsturgahc”). Várföldek között sorolnak fel ekkor több környékbeli falut: Paty, Bogyoszló, Porpác, Szilvagy stb., de talán a répceszentgyörgyi (Temerd-i) csőszökkel található a legközelebbi kapcsolat.²¹

A mai Ölbő déli területén található Esztergácsot 1364-ben Óvátföldével határosként említik, tehát még falunak tekintik.²² A sárvári uradalom első birtokfelsorolásából 1424-ben hiányzik, ekkora tehát már beolvadt Nagyölbőbe.²³ 1492-ben már csak egy nagyobb rét neve.²⁴

Az „esztergács” szó feltehetően foglalkozásnévre utal²⁵ – lehetnek talán kupakészítők –, a szolgálnépek egyik csoportját alkották lakói, akik csak a munkatermékkel tartoztak szolgálni a vármegye köz-

pontját, Vasvárt. A közelben ilyen elpusztult település volt a Répceszentgyörgy és Hegyfalva között fekvő Csősz,²⁶ szintén szolgálnépek lakták, a sokrétű feladatokat ellátó csőszök vagy latinul praeco-k.

Ajnardháza

A magyar helynévadás elfogadott szabályai szerint a személynév + -háza, -laka, -falva típusú falunévek későiek. Ez látszik igazolódni ez esetben is: a falunév alig lehet korábbi az oklevélben szereplő Ajnard nevű kisölbői nemes fellépésénél. 1412-ben a vasvári káptalan előtt május 21-én kelt oklevélben az ugyancsak kisölbői birtokos Szelesteiek, „Zeleszthe-i Jakab fia: István és fia: Vilibaldus eltöltjék Vlbeu-i Pál fiát: Márkot Ajnard fia: Györgynek Kysulbeu birtokban lévő, annak halálával öröklött jogon reájuk szállt részének eladásától és zálogba adásától, Ajnardháza-i János fiát: Kosar (dictus) Lászlót pedig annak megvételeitől vagy zálogba vételétől.”²⁷ Ugyanerről a birtokról van szó 1367-ben, de még az Ajnardháza helynév nélkül.²⁸ Ajnardháza nevű hely nem lehetett más, mint Kisölbő keleti, Petlend faluval határos része.

Birtoktörténet

Ölbő („Ilbu”) nevével a királyi várföldek visszaszerzéséről szóló 1238. évi oklevélben

- 21 Benczik Gyula: Répceszentgyörgy története. Szombathely, 1996. 9–11. p.
- 22 AOkl. 48. köt., 1364. Szerk. Piti Ferenc. Bp.–Szeged, 2018. (továbbiakban: 48. köt.) 296–297. p. 563. sz.; MNL OL DL–DF 41607., keltezés 1364. július 17.
- 23 SO 2. köt. 77–80. p. 54. sz.; ZSO 11. köt., 1424. Közvetési Neumann Tibor, C. Tóth Norbert. Bp., 2009. (továbbiakban: 11. köt.) 320–321. p. 776. sz. (Magyar Országos Levéltár kiadványai. 2., Forráskiadványok; 49.); DL 11525., keltezés 1424. június 21; Átírta a vasvári káptalan 1424. augusztus 5-ei privilégiumában. MNL OL DL 11530., keltezés 1424. augusztus 5.; ZSO. 11. köt. 379. p. 921. sz.; Ennek 1719. május 15-ei hiteles másolata: MNL OL DL 90958. Khuen-Héderváry család levéltára, Viczay és Khuen-Héderváry család.
- 24 A 14. század végére lakatlanná vált Esztergács 17. századi újratelepítéséről és ismételt elnéptelenedéséről részletesen lásd *Pup Csilla*: Esztergács és a pölöskei Eördög család. Egy 17. századi sikertelen telepítési kísérlet családtörténeti háttérrel. = VHHK, 2014. 1. sz. 5–30. p.
- 25 Alakilag a hozzá legközelebb élő földrajzi név Esztergár (Nagy- és Kisesztergár), amely helynév a szláv eredetű magyar nyelvemlékbeli esztergár ’esztergályos’ köznévvvel azonos. Olyan szolgálnépi települést jelöl, amelynek lakosai a király kísérete számára fatálatokat esztergályoztak. Kiss, 1988. 2. köt. 184. p.

- 26 Lásd Vas megye földrajzi nevei. Szerk. Balogh Lajos, Vég József. Szombathely, 1982. (továbbiakban: Balogh – Vég, 1982.) Hegyfalunál 223–224. p. (71/93., 71/123.) és Répceszentgyörgynél 225. p. (72/66.)
- 27 ZSO 3. köt. 516–517. p. 2170. sz.; MNL OL DL–DF 43148., keltezés 1412. május 21. „...portionem possessionarem Georgy fily Aynard medietas possessionaris Kysulbeu adiacentis...”; Aynardháza szerepel még: ZSO 3. köt. 531. p. sz. 2243; DL–DF 50411., keltezés 1412. június 6. „in eadem possessione Aynardhaza”.
- 28 AOkl. 51. köt., 1367. Szerk. Piti Ferenc. Bp.–Szeged., 2022. 36–38. p. 31. sz.; MNL OL DL–DF 280582., keltezés 1367. január 19.

történet említést követően 1254-ben találkozzunk legközelebb, Jana és érdektársai birtokosztályakor.²⁹

1288-ban a Ják nemzetségbe tartozó Zoch (Szacs vagy Szocs?)³⁰ fiai: Miklós, Pál, Beke, Dénes és Zoch semjéni birtokrészüket odaadták Kőszegi János (?–1308) volt nádornak és Ölbőn kaptak helyette cserébe birtokot, a későbbi Kisölbőt.³¹

1327-ben³² Szeleste határjárásakor jelent meg első alkalommal az ölbői nemesek földje, azaz Kisölbő, továbbá jobbagyi Egyházasölbő, azaz Nagyölbő megnevezés, amikor a királyi küldött és az érintett szomszédos nemesek³³ mellett Zoch fiai: Pál és Miklós jelenlétében megtartott határjárását követően Iván fiai: Jakabot és Pált Német-

szelestén (ma: Szeleste) lévő birtokuk tulajdonába beiktatták. Az Egyházasölbő megnevezés arra utal, hogy a településnek volt temploma, ebből a környék meglehetősen sűrű templomhálózatára – Répcseszentgyörgy, Szeleste, Sömjén, Paty, Vát, Kápolnafölde stb. – következtethetünk

A vasvári káptalan 1328. október 6-án tett jelentést arról, hogy I. Károly (1288–1342) király korábbi parancsának³⁴ megfelelően Ilbe (Kisölbő) határjárását elvégezték, azt ellentmondás nélkül Zoch fainak: Miklósnak, Pálnak és Dénesnek a tulajdonába iktatták. A birtokhatár megjelölése során találkozunk először a „Nogelbe”, vagyis Nagyölbő megnevezéssel, amikor a határjárás egy frissen emelt határjelről beszél Nagyölbő falu része felől.³⁵ Zoch fainak faluja a későbbi Kisölbővel, a sárvári vár Ölbő faluja pedig Nagyölbővel tekinthető azonosnak.

1334-ben a patyi nemesek káptalani kiküldött tanúságtétele mellett birtokrésze-

29 Árpád-kori új okmánytár. Közzé teszi Wenzel Gusztáv (továbbiakban: ÁÚO) 7. köt., 1235–1260. Pest, 1869. 375–376. p. 265. sz.; ÁÚO 12. köt. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. Pest, 1874. 127–128. p. 112. sz.; UBB Bd. 2. 340–341. p. Nr. I. 341a. Az ÁÚO 12. köt. téves datálással közölte le ismételt az oklevelet, amelynek kelte nem 1274, hanem 1254, ahogy az az ÁÚO 7. köt. és az UBB Bd. 2-ben is helyesen szerepel!; MNL OL DL–DF 390., keltezés 1254.

30 Zoch névre vonatkozóan lásd Zoch, Zooch, Zouch, Scoch. *Fehértói Katalin*: Árpád-kori személynévtár, 1000–1301. Bp., 2004. 852. p.; Az Árpád-kori név újból előjön Kisölbőn a 15. században (Zaach, Zachk): DF 261601., DF 261602.

31 Karácsonyi, 1901. 261. p.; MNL VaML Szentgyörgyi Horváth csLt. Horváth János iratai Fasc. 38. Nr. 3. „nicolao paulo Beke dyonisio et Zoch filys Zoch ... Ilbew”; UBB Bd. 3. 285–286. p. Nr. II. 296a.; Cod. dipl. Tom. 5. Vol. 3. 442–444. p.

32 AOKl. 11. köt. 44–45. p. 76. sz.; UBB Bd. 3. 238–240. p. Nr. 438. „terris nobilium de Ilbu ... terris populorum de Ighazas Ilbu ... nobilibus de Ilbu respondissent ... item Gothardo villico et Ladizlao de Ighazas Ilbu vocata, Stephanus iudex missi de villa”; MNL OL DL–DF 42685., keltezés 1327. február 10. Az 1327-ben kiállított oklevél 1339. évi átírása: „I Károly király, havasalföldi hadjáratában elveszett pecsétje alatt 1327-ben, Német-Szeleste helység határjárásáról és Iván fiai: Jakab és Pálnak tett adományozásáról szóló jeles alakú okmányát átírja. Visegrád, 1339. dec. 21.” HO 2. köt. 71–75. p. 58. sz.

33 Magyarszeleste (ma: Szeleste).

34 „1328. szept. 29. e. I. Károly király tanuállításra utasítja a vasvári káptalant Somlyo-i János királyi ember mellé a Vasvár megyei Ilbe birtok határjárásához és iktatásához Zoch fiai: Miklós, Pál és Dénes számára. Az esetleges ellentmondókat a királyi jelenlét elé idézteti, egyben írásos jelenést kér a történetekről.” AOKl. 12. köt. 232. p. 432. sz.

35 „A vasvári káptalan jelenti [L] Károly királynak, hogy előző parancsának megfelelően tanuul adta János kanonokot Somlyo-i János királyi ember mellé, akik szeptember 29-én a Vasvár megyei Ilbe birtok határjárását elvégezték, azt ellentmondás nélkül Zoch fainak Miklósnak, Pálnak és Dénesnek a tulajdonába iktatták...” AOKl. 12. köt. 236. p. 441. sz.; MNL OL DL–DF 50485., keltezés 1328. október 6.; „possessionis Ilbe ... Nicolao, Paulo et Dyonisio filiis Zoch de eadem ... secunda ville Ilbe castri Sarwar et tercia ville filiorum Zoch discernent, iuxta quas unam novam metam ipsis filiis Zoch elevassent, ubi ipsi filii Zoch reambulatores eorum a parte ville Nogelbe ex ista parte terminassent.” UBB Bd. 4. Die Urkunden von 1328 bis 1342 mit Nachträgen von 1284 bis 1318. Bearb. von Irntraut Lindeck-Pozza. Wien–Köln–Graz, 1985. (továbbiakban: Bd. 4.) 40–41 p. Nr. 93. (Publikationen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Siebente Reihe)

ikben osztályt tettek, amelynek során Ölbővel határos („*usque Hayd scilicet usque terram Ilbu*”³⁶) szántóföldjük is szétosztásra került.³⁷

1337-ben Ölbő határában találjuk a szomszéd birtokos Patyiakat, amikor is a vasvári káptalan jelentést tett Patyi Pál, Benedek és Márton patyi birtokának határjárásáról és birtokba iktatásáról.³⁸

1339. április 26-án több név szerint megnevezett kisölbői nemes a vasvári káptalan előtt megjelenve elmondta, hogy a Kőrís („*Keurus*”) vize mellett fekvő Ölbő nevű öröklött birtokukon a korábbi osztályuk után újabb osztályt hajtottak végre fogadott bírák elrendezésével.³⁹

1342-ben az ölbőiek szomszédságában találjuk a Pethlend-ieket, amikor a vasvári káptalan bizonyítja, hogy Pethlend-i Benedek fia: János Pethlend birtokon,⁴⁰ a Kőrís („*Keurus*”) folyón túl, ölbői Aynard földjének

szomszédságában lévő 10 hold⁴¹ szántóföldjét vejenek, Pál fia: Balázsnak és annak fiainak: Istvánnak és Bálintnak (unokáinak) adta birtoklásra.⁴²

1343-ban tűnik fel ismét együtt az Egyházasszék és Ölbő (Kisölbő) egy újabb szelestei határjárás és birtokba iktatás alkalmával. 1343. január 11-én Szeleste birtokot a szomszédok és név szerint megnevezett Ják nembéliek összehívásával és jelenlétében régi határai mentén bejárva ellentmondás nélkül iktatták Iván fia: Pálnak és Jakab fia: Péternek örök birtoklásra.⁴³

36 Hajd nevű hely ma nem ismert, Ölbő déli határánál lehetett.

37 AOKL. 1301–1387. 18. köt., 1334. Szerk. Almási Tibor, Piti Ferenc. Bp.–Szeged, 2019. 65–66. p. 112. sz.; UBB Bd. 4. 171–171. p. Nr. 270.; MNL OL DL–DF 40665., keltezés 1334. április 3.

38 „A vasvári káptalan I. Károly parancsára jelenti, hogy ... szeptember 5-én [Pogh] birtokra kimenve az összehívott szomszédok és határosok jelenlétében és egyetértésével a birtokot régi határai mentén bejárták, és abba ellentmondás nélkül beiktatták Pált, Benedeket és Mártont.” AOKL. 21. köt., 1337. Szerk. Blazovich László, Géczy Lajos. Szeged, 2005. 290–291. p. 519. sz.; HO 3. köt. Kiad. Nagy Imre et al. Győr, 1866. 131–133. p. 109. sz.; UBB Bd. 4. 230–231. p. Nr. 364. „*terram Ilbu*”; MNL OL DL–DF 264811., keltezés 1337. szeptember 8.

39 AOKL. 23. köt., 1339. Szerk. Piti Ferenc. Bp.–Szeged, 1999. (továbbiakban: 23. köt.) 108–109. p. 209. sz. „*Ilbu*”; MNL OL DL–DF 98439., keltezés 1339. április 26.

40 Petlend határjárása Nagy Lajos korából: MNL OL DL–DL 261530. Az adatgazdag oklevél a Szelestei család levéltárának darabja, közöletlen. A határjárás nem említi Ölbőt. Petlend helye: Csósz tőle keletre, Tömörd (Répceszentgyörgy) északra, maga Petlend a Kőrís vizén innen volt.

41 Területmérték. 1 királyi hold = 8442,38 m² *Bogdán István*: Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig. Bp., 1978. (továbbiakban: *Bogdán*, 1978.) 183. p. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. 4. Levéltár- és történeti forrástudományok; 3.)

42 AOKL. 26. köt. 1342. Szerk. Piti Ferenc. Bp.–Szeged, 2007. 304 p. 430. sz.; UBB Bd. 4. 347. p. Nr. 546. „... *possessione Pethlend vocata ultra fluvium Keurus iuxta vicinitaten terre Aynardy de Ilbe adiacencia ab aquilone...*”; MNL OL DL–DF 40889., keltezés 1342. augusztus 12.

43 A birtok határjelei: „*szederbokor, ahol elkülönülnek Anthalius fia: István és Box fia: István, ill. a MagyarZeleste-i nemesek, ill. Iwan fiai; nagy út e két, Zeleste falu között; Keurus nevű rét, ahol az egyik határjelben kórtefa áll.; berek, ahol elkülönül a MagyarZeleste-i nemesektől; rét, ahol elkülönül Iwan fiaitól; domb; a pap rétje; Ilbeu-i nemesek földjei és berke; Iwan fiai rétje; az Ighazas Ilbeu-i népek földjei; berek; rét; Keurus Agwgy mellett; nagy út; szőlők árka egy hegy lábánál; e szőlőkben fák, ahol elkülönül Iwan fiaitól, ill. az Ilbeu-i népektől; völgy; hegy; Box fia: István határjelei.*” AOKL. 27. köt., 1343. Szerk. Piti Ferenc. Bp.–Szeged, 2007. 59–60. p. 27. sz. Az oklevél átírása: „I. Lajos király, Szelestei Pál és Péter kérésére átírja a veszprémi káptalan által, a királynak szinte 1342-ben kiadott meghagyására teljesített, Szeleste határjárásáról szóló jelentését. *Visegrad, 1343. mart. 2.*” HO 2. köt. 79–81. p. 62. sz.; UBB Bd. 5. Die Urkunden von 1342 bis 1349 mit Nachträgen von 1219 bis 1342. Aufgeführt von Bearb. von Irma Traut Lindeck-Pozza, und Erich Reiter bearb. von Leonhard Prickler. Eisenstadt, 1999. (továbbiakban: Bd. 5.) 8–10 p. Nr. 11. (Publikationen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Siebente Reihe) „... *terris populorum Ighazas Ilbeu... terris nobilium de Ilbeu...*”; MNL OL DL–DF 261526., keltezés 1343. január 14.

1351-ben egyik részről Iván fia: Pál és Szelestei Jakab fiai: Péter és János, a másik részről a király Nagybölbő falujának jobbágysai között bizonyos, legfeljebb 1 kis holdnyi⁴⁴ földrész miatt folyó, korábban elhalasztott, per ügyében az alispán szeptember 4-én Pál, valamint Szelestei Péter és János helyszínen bemutatott okleveleit megtekintve a vitás földrészt nekik visszaadta.⁴⁵

1358. szeptember 2-án Kont Miklós (?–1367. április vége) nádor a hegyfalusi, nagybölbői és családi jobbágysokat a Ják nemzetségbeliek birtokaitól tiltja.⁴⁶

1358. október 1-jén kelt levelében Vas vármegye hatósága bizonyítja, hogy Bögöti Fodor Péter fia: Miklós és társai, Ölbői Farkas fiának: Istvánnak Tóth János nevű szolgáját illető tartozásukat megfizették.⁴⁷

1359-ben Ölbői Miklós fia: Lőkös védelmezte perében ősei birtokát „Geche”-i István: János nevű fiával szemben, amikor április 8-án Vas vármegye hatósága Ölbői

Miklós fia: Lőkös és „Geche”-i⁴⁸ István fia: János között folyó pert elhalasztja.⁴⁹

1360-ban Ölbői Miklós fia: Lőkös egy szelestei földrész ügyében zajló döntőbíráskodásban működik közre.⁵⁰

1364-ben találkozunk ismét Esztergács nevével Bögöt, Esztergács és Óvát („*Owalth*”)⁵¹ birtok határjárása alkalmával, amit többek között Ölbői Péter fia: Miklós királyi ember jelenlétében végeztek el.⁵² A 14. század végére elnéptelenedett Esztergács település ekkor még lakott lehetett.

1366. május 28-án kelt oklevelében Kont Miklós nádor több nemes kérésére a Ják („*Tyak*”) örökjogú birtokukhoz⁵³ tartozó szántóföldjeik, rétjeik, erdőik és más haszonvételeik jogtalan használatától tiltja szomszédait, főleg a hegyfalusi, szesényi, laki, családi és nagybölbői népeket és jobbágysokat.⁵⁴

44 Területmérték, fontosabban meg nem határozható, a királyi holdnál kisebb földterület. Bogdán, 1978. 185–189. p.

45 AOKl. 35. köt., 1351. Szerk. Piti Ferenc. Bp.–Szeged, 2019. 408. p. 582. sz. „...*populos sive jobagiones domini nostri regis de villa Vlbeu...*”; MNL OL DL–DF 261531., keltezés 1351. szeptember 5.

46 Anjoukori okmánytár. 7. köt., 1358. jan. 1.–1359. márcz. 31. Szerk. Tasnádi Nagy Gyula. Bp., 1920. (továbbiakban: AO 7. köt.) 343–344. p. 189. sz. (Magyar történelmi emlékek. 1. oszt., Okmánytárak); „...*iobagionibus domini nostri regis de villis Hegfalu, Elbew et Chalad...*”

47 AO 7. köt. 394. p. 218. sz. „*Stephano filio Farcasii de Vlby*”; Anjou-kori oklevéltár, 1301–1387. 42. köt., 1358. Szerk. Papp Róbert. Bp.–Szeged, 2017. 408. p. 1098., 1099. sz.; MNL OL DL–DF 41362., keltezés 1358. október 1.

48 A „Geche”, „Gwthe” stb. településnevek egy, a mai Gérce területén feküdt középkori falut jelölnek. Kiejtése, ezzel együtt mai írásmódja: „Göte”. Öreg-Göte (86/24), Göte alja (86/25), Új-Göte (86/28) Balogh – Végh, 1982. 250. p.

49 MNL OL DL–DF 41390., keltezés 1359. április 8.; Az oklevél regesztájából: <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/51192/?list=eyJxdWVyeSI6ICIoMTM5MCJ9> (Megtekintve: 2017. május 14.) „*Leukus filius Nicolai de Vlbeu*”.

50 AOKl. 44. köt., 1360. Szerk. Sebők Ferenc. Bp.–Szeged, 2021. 338. p. 645. sz.; MNL OL DL–DF 261537., keltezés: 1360. július 3. „*Vlbeu*”

51 Ó-Vát-földe Vát és Bögöt közötti vidéken fekvő település. A mai Vát helység (határának) része, Sár-vártól É–Ny felé. Másik neve Tekse. *Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.* 2. köt. Bp., 1894. (továbbiakban: Csánki, 1894.) 780. p. (Hunyadiak kora Magyarországon; 7.); Vas megye földrajzi neveiben Váton az Ófalu (27/106) dűlő felel meg Óvátnak. Balogh – Végh, 1982. 104. p.; Bögötiiek a középkorban Bögöthöz csatolták, az övék volt, de később visszakerülhetett Váthoz a 18. század körül legkésőbb. Bizonyíték: a mai Bögöt nem határos Esztergács dűlővel, mint az oklevélben, csak Váttal. Esztergács és Ófalu dűlők viszont ma is szomszédosak, a Kóris választja el őket; Óvát falura vonatkozó oklevelek, regesztával: MNL OL DL–DF 44459., keltezés 1447. április 10.; MNL OL DL–DF 45178., keltezés 1465. augusztus 6.; Kiadó Vasvári Káptalan; MNL OL DL–DF 45196., keltezés 1466. március 18.; MNL OL DL–DF 44946., keltezés 1460. június 21.; MNL OL DL–DF 44062., keltezés 1435. október 21.; MNL OL DL–DF 15504., keltezés 1461. december 6.

52 AOKl. 48. köt. 296–297. p. 563. sz.; MNL OL DL–DF 41607., keltezés 1364. július 17.

53 „Ják örökjogú birtok” Jákfalával azonosítható.

54 AOKl. 50. köt., 1366. Szerk. Piti Ferenc. Bp.–Szeged, 2020. 195. p. 398. sz. „*Vlbeu*”; MNL OL DL–DF 209183., keltezés 1366. május 28.

1379-ben Ölbői Lőkös fiát: Miklóst a Vas vármegyei gyűlés proskribálta,⁵⁵ s csak I. Lajos király (1326–1382) kegyének köszönhető, hogy ezt tettének megbánása reményében visszavonták.⁵⁶

1379-ben „Tyak”-i „Tyak”,⁵⁷ illetve Baksa fia: István lányai kisölbői birtokaik miatt pereskedtek egymás között, amikor Garai Miklós nádor az Ölbő és Fellövő birtokok iktatásának való ellentmondás miatt keletkezett perben az írásbeli bizonyítás miatt halasztást rendel el.⁵⁸

Alapvető változás következett be a 14. század végén, amikor 1390-ben az Osl nemzetségből származó Kanizsaiak – Kanizsai (II.) János (1350 k.–1418) esztergomi érseket és testvérei – adományba kapták Zsigmond királytól Léka és Sárvár várát, valamint Csepreg és Sziget nevű mezővárosokat a hozzájuk tartozó falvakkal együtt. Ebben az időben Nagyölbő is Sárvár birtokállományához tartozott.⁵⁹

A kisölbői Ölbői család tagjai is igyekeztek a nagybirtokú és hatalmú Kanizsaiak szolgálatába állani. Ölbői Györgyöt már 1405-ben Kanizsai, illetve Asszonyfalvai László familiárisai között találjuk.⁶⁰

Természetesen a régi birtokosok nem távoztak Kisölbőről. Ölbői Péter 1407-ben tiltakozott a többi kisölbői nemeseknél birtokainak elfoglalása és használatbavétele ellen.⁶¹

Rövid ideig Sárvár ura volt Ozorai Pipó (1369–1426), Zsigmond (1368–1437) király híres hadvezére, ennek Mátyás nevű testvére, János nevű unokatestvére is. 1412-ben Sopron vármegye oklevélbe foglalja, hogy Ozorai Pipó temesi ispánnak Sárvár várához tartozó Ölbő (Nagyölbő) birtok jobbágyai a mondott Ölbő birtok határában, a Sár faluba vezető út mellett fekvő „Arrusfeuld”⁶² birtokrészét elfoglalták és használják.⁶³ 1424-ben Ozorai a Kanizsaiakkal birtokot cserélt. A temesi főispán Sárvár várát összes tartozékaival – ezek között van „Eulbew”, azaz Nagyölbő is – Simontornya vá-

55 Proskripció: „levelesítés”, törvényen kívül helyezés.

56 MNL OL DL–DF 42134., keltezés 1379. október 28. „Nicolaii filius Leukus de Ilbeu”; <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/70442/?list=eyJxdWVyeSI6ICI0MjEzNCJ9> (Megtekintve: 2017. 05. 14.)

57 Tyák: korabeli (tájnyelvi?) kiejtése Jáknak.

58 MNL OL DL–DF 42124., keltezés 1379. május 10. „Vlbeu” <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/69937/?list=eyJxdWVyeSI6ICI0MjEzNCJ9> (Megtekintve: 2017. május 14.)

59 Sopron vármegye története. Oklevéltár. 1. köt., 1156–1411. Szerk. Nagy Imre. Sopron, 1889. 498–501. p. 349. sz. „castrum sarvar accessissent ... Eulbew [villa]”; MNL OL DL–DF 7633., keltezés 1390. július 25.

60 MNL OL DL–DF 50407., keltezés 1405. május 24. „Georgio filio Valentini de Elbew”.

61 MNL OL DL–DF 42915., keltezés 1407. május 1. „Petrus filius Nicollaus] filij Leukus de Ilbeu”.

62 Árosföld lásd Ölbő urbáriuma 1608-ból MNL OL Kincstári Levéltárak. A Magyar Kamara Archívuma. E 156 Urbaria et Conscriptiones (továbbiakban: UC) Fasc. 37. Nr. 056 / c.1608. 121–124. p. (Eölbő) „Ezen Eölbőj Hatarban vagyon az Urnak Magának szanto földéj, küliomb küliomb Tagokba... Az Aros feöldeón Juger[a]: 37...”; MNL VaML A Szombathelyi Királyi Törvényszék iratai. Urbéri ügyek 722. köt. Nagyölbő határ felmérési földkönyve, 1850. A szántók között felsorolva „Kis és nagy áros földek, Áros földek”, továbbá MNL VaML A VI. Kataszteri Helyszínelési Felügyelőség iratai. Kataszteri felmérési iratok 149. köt. Ölbő község birtokrészleti jegyzőkönyve az 1911. évi részletes felmérése alapján. A dűlőnevek között „Áros földek”.

63 MNL VaML Szentgyörgyi Horváth cslt. Szentgyörgyi Horváth Zsigmond levéltárának elenchusa. „1412 Fasc. 38. No. 6. Fassionalles comitatus Soproniensis super eo edita quod populi et jobagiones viri magnifici domini Piponis de Ozora comitis Temesiensis in possessione Ilbeu residentes ad castrum Sarvar pertinentes, quamdam particulam terrae suae intra vera metas et currus metales praefatae possessionis suae Ilbeu vocatae Arrusfeuld dictae secus viam publicam ad villam Saar ducentem adjacentis pro se ipsis occupasset et occupatas uterentur de praesenti. Copia simplex.” Maga az oklevél nem maradt fenn, az elenchus bejegyzése korábban nem ismert értékes adatokat tartalmaz.

ráért és az ahhoz tartozó falukért Kanizsai Lőrinc fia: János, fia: István egykori ajtónállómesternek és fiának: Lászlónak megunokatestvérenek, Miklós fia: Jánosnak cserébe átadta. A Kanizsaiakat újból ellentmondás nélkül vezették be Nagyölbő birtokába.⁶⁴

1444 novemberében Ölbői Lengyel Marcinkó („*Ewlbe*”-i Lengyel /Polonus „*Martinko*”) szombathelyi vicecastellanus, alvárnagy a vasvári káptalanról a kisölbői nemesek őséneke, Zoch-nak 1288. augusztus 1-jén⁶⁵ és 1328. október 6-án kelt oklevélét kéri másolatban kiadni.⁶⁶ Marcinkó és a Polonusok a későbbiekben nem jutottak Kisölbő birtokába.⁶⁷

1455-ben Dorottyia, néhai Kisölbői „*Zachk*” (dictus) Péter deák (literatus) özvegye „*Kyselbew alio nomine Lak*” birtokkal kapcsolatban említettetik.⁶⁸ 1456-ban néhai Kisölbői Zaach Pétert említik „*Kyselbew alio nomine Laak*” birtokkal kapcsolatban.⁶⁹ A hivatkozott két oklevélben egy új névváltozattal találkozunk Kisölbőre: Lak.

64 SO 2. kötet. 77–80. p. 54. sz. „*Ewlbew*”; ZSO 11. kötet. 320–321. p. 776. sz.; MNL OL DL 11525., keltezés 1424. június 21.; Átírta a vasvári káptalan 1424. augusztus 5-ei privilégiumában. MNL OL DL 11530., keltezés 1424. augusztus 5.; ZSO 11. kötet. 379. p. 921. sz. Ennek 1719. május 15-ei hiteles másolata: MNL OL DL 90958. Khuen-Héderváry család levéltára, Viczay és Khuen-Héderváry család.

65 MNL VaML Szentgyörgyi Horváth csnt. Horváth János iratai Fasc. 38. Nr. 3. Az 1288. évi oklevél (1288. augusztus 1.) 1444. évi átiratáról (1444. november 9.) a királyi kúrián készült 1812. évi (1812. április 16.) hiteles másolat

66 MNL OL DL–DF 50485., keltezés 1444. november 11. <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/153666/?list=eyJxdWVyeSI6IC1hMDQ4NSJ9> (Megtekintve: 2017. május 14.)

67 MNL VaML Levéltári szakkönyvtár. Kéziratgyűjtemény B 35. *Benczik Gyula*: Ki volt Polonus „Lengyel”? Marcinkó szombathelyi várnagy? In: *Benczik Gyula: Irományok. Egyházasrádóc*, 2019–

68 MNL OL DL–DF 261601., keltezés 1455. február 4.

69 MNL OL DL–DF 261602., keltezés 1456. március 28.

A birtokosként megjelenő „*Gwthe*”-i család is a Ják nemzetséghez tartozott. 1455-ben „*a vasvári káptalan bizonyítja, hogy Sitkei Gothárd fia: János a maga, 4 fia és a „Gwthe”-i család felsorolt tagjai nevében Kisölbő possessió elidegenítésétől „Gwthe”-i Mátyás fiát Tamást, a megszerzésétől pedig Szelestei Thibold György fiait: Balázst és Istvánt eltiltotta.*”⁷⁰

1456-ban Sitkei Gothárd fia: János és ennek 4 fia „*Gwthe*”-i Tamást és fiait a Sopron vármegyei Fellövő⁷¹ és a Vas vármegyei Kisölbő possessiókban levő részeik eladásától, Szelestei Balázst, Thaskand-i Imrét és másokat pedig azok megszerzésétől eltiltotta a vasvári káptalan előtt.⁷²

1450-ben Nagyölbő plébánosát Miklósnak hívták, aki Antal rábaközi főesperes, Antal győri vikárius és Antal győri kanonok utasítására Benedek szentgyörgyi (ma: Répceszentgyörgy) és a – név szerint meg nem nevezett – sömjéni (ma: Rábasömjén, Sárvár része) plébánossal együtt teljesíti megbízatását.⁷³

Végül meg kell emlékeznünk Tamás nagyölbői plébános, a győri káptalan Szentlőrinc-oltár igazgatójának 15. század végi köztevékenységéről. 1465-ben a sárvári,

70 DL–DF 68381., keltezés 1455. július 21. „*Kyselbew*” <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/169917/?list=eyJxdWVyeSI6IC12ODM4MSJ9> (Megtekintve: 2017. szeptember 9.)

71 Fellövő: lásd Lövé település Sopron megyében. *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. 3. kötet. Bp., 1897. (továbbiakban: Csánki, 1897.) 618. p. (Hunyadiak kora Magyarországon; 8.)

72 MNL OL DL–DF 68382., keltezés 1456. február 22. „*KysElbew*” <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/170607/?list=eyJxdWVyeSI6IC12ODM4MiJ9> (Megtekintve: 2017. szeptember 9.)

73 MNL OL DL–DF 261599., keltezés 1450. május 1. Az idézett szöveg az oklevél hátán későbbi írással. <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/161404/?list=eyJxdWVyeSI6IC1KRUXaPSgyNjE1OTkplno> (Megtekintve: 2018. május 21.) „...*discreti vi-ris ... Nicolai de Elbew ... ecclesiarum plebanis ...*”.

nagyölbői, szentivánfalvi és góri plébánosokat arra utasítja Mihály győri olvasókanonok és vikárius, hogy a hitbér és jegyajándék, valamint leánynegyed miatt a Szelestei Balázs és Thapanfalua-i Thapan János között zajló perhez kapcsolódóan a Vas vármegyei „Thapanfalua”;⁷⁴ Haraszi és Újfalú birtokokat felmérjék és felbecsülik.⁷⁵ Ezt követően Tamás 1469-ben, majd 1472-ben is kap hasonló megbízatást. 1469-ben Tamás nagyölbői plébános, a győri káptalan Szent Lőrinc-oltár igazgatója, káptalani kiküldött a győri káptalan megbízásában eljárva „Gyrnolth”-i (dictus) Jakabot és feleségét „Kewpche”⁷⁶ mezővárosban vezeti be két telek birtokába.⁷⁷ Különösen jelentős 1472. évi szereplése. Tamás nagyölbői pap, a győri káptalan Szent Lőrinc-oltár igazgatója, káptalani kiküldött jelenlétében Egerszegi Mihály királyi ember a csornai conventet és Pál fráter csornai prépostot a Vas vármegyei Vadkert avagy Kiszszédény⁷⁸ nevű predium birtokába vezeti be. A szomszéd birtokosok között találjuk többek között Kyselbew-i Benedeket és Fábiánt.⁷⁹ 1475-ben Szentgyörgyi András győri

kanonok és vikárius utasítására jár el, aki meghagyta az nagyölbői, a szentgyörgyi és a bőí⁸⁰ plébánosoknak, hogy 15. napra idézzenek meg egy büki és egy csepregi személyt.⁸¹

1492-től kezdődően a falu története a négy elődtelepülés helyett már csak kétfőre egyszerűsödik, a jobbágy Nagyölbőre és a nemesi Kisölbőre. A két falu története eltérő forrástípuson követhető nyomon.

A jobbágyfalué a sárvári vár és tartozékainak urbáriumában részletes adatokkal – pl. névsorok – ellátott. A következő lépés ezen források feldolgozása, amit nagyban elősegít, hogy a sárvári uradalom falvai – köztük Nagyölbő – jobbágyviszonyainak elemzését Érszegi Géza a Mohács előtti időszakra vonatkozóan már elvégezte.⁸² Zárásként csak röviden térünk ki ezekre a forrásokra. 1492-ben Sárvár és Kapu urbáruma a sárvári vár földek között számba veszi Ölbőt is. A falu határában levő „Estergach” nevű rét fele Kanizsai Györgyé, másik fele néhai Kanizsai László fiaié. Ez alátámasztja, hogy az Árpád-kori, egykoron szolgálonépek által lakott, elnéptelenedett falu területe Nagyölbőbe olvadt be.⁸³ Kanizsai János és György 1506-ban keletkezett birtokösszeírása megemlíti Nagyölbő plébánosát is, akinek 2 jobbágya van ekkor és

74 Tapánfalva (ma: Táplánfa, Táplánszentkereszt része) Csánki, 1894. 754. p.

75 MNL OL DL–DF 50489., keltezés 1465. június 26. „discretis viris... de Elbew... ecclesiarum parochialium plebanis” <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/186243/?list=eyJxdWVyeSI6IC1MDQ4OSJ9> (Megtekintve: 2017. október 7.)

76 Kewpche azonos a Moson megyei Köpcsennyel, (ma: Kittsee, Ausztria) Csánki, 1897. 675–675. p.

77 MNL OL DL–DF 16795., keltezés 1469. február 22. „hominem videlicet discretum dominum Thomam presbyterum de Elbew rector [...] Sancti Laurentii martyris fundate in dicta nostra ecclesia” <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/193052/?list=eyJxdWVyeSI6IC1Njc5NSJ9> (Megtekintve: 2017. október 7.)

78 „Predium Wadkerth sive Kysseden”. Csánki, 1894. 810. p.

79 MNL OL DL–DF 17292., keltezés 1472. április 21. „discretum Thomam presbyterum de Elbew rectorum altaris Sancti Laurentii martyris in dicta ecclesia [Jauriensis]” „Benedicto et Fabiano de

Kyselbew” <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/198893/?list=eyJxdWVyeSI6ICJKRUxaPSGxNz5MikifQ> (Megtekintve: 2017. október 7.)

80 Bő, Sopron megye.

71 MNL OL DL–DF 45628., keltezés 1475. december 13. „discretis dominis de Elbew” <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/204234/?list=eyJxdWVyeSI6ICJKRUxaPSGONTYyOckifQ> (Megtekintve: 2017. október 7.)

82 Érszegi Géza: Középkor. In: Sárvár monográfiája. Szerk. Horváth Ferenc. Sárvár, 1978. 134–159., 213–239. p.

83 MNL OL UC Fasc. 87. Nr. 31. (1492); MNL OL DL–DF 36992. 6. fol. (Elbew). <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6IC1zNjk5Mj9> (Megtekintve: 2017. március 11.)

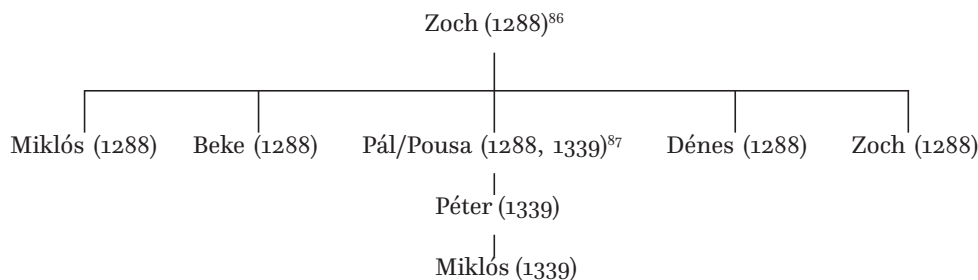
említésre kerül egy „*Lakfewlde*” és egy „*Warfewlde*” nevű szántó is.⁸⁴ Sárvár uradalmának 1519 [1521]-ben keletkezett urbárium a Nagyölbő úrbéres viszonyainak Mohács előtti utolsó összeírása.⁸⁵

A másik falurész, Kisölbő történetének további kutatását nehezíti az a tény, hogy az Eölbeyek családi levéltára elenyészett. A Ják nemzetségből származó családok kö-

zül az egyébként az Eölbeyekkel rokon Szelesteyeké és Niczkyeké viszont fennmaradt, innen pótolhatók elsősorban a nemes Kisölbő koraiújkori történetének forrásai.

Függelék

Az Eölbey család első négy generációja

84 MNL OL UC Fasc. 37. Nr. 55. (1506); MNL OL DL–DF 37005. 2 fol. (Elbew) <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/view/258377/?pg=1&bbox=-1880%2C-3928%2C5774%2C107> (Megtekintve: 2021. január 24.)

85 MNL OL UC Fasc. 8. Nr. 13. (1519 [1521]); MNL OL DL–DL 37007. 69–72. fol. (Ewlbe) <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/287433/?list=eyJxdW-VyeSI6IClZnZAwNyJ9> (Megtekintve: 2017. március 11.)

86 MNL VaML Szentgyörgyi Horváth cslt. Horváth János iratai. Fasc. 38. Nr. 3.; UBB. Bd. 3. 285–286. p. 438. sz.; Cod. dipl. Tom. 5. Vol. 3. 442–444. p.

87 AOkI. 23. köt. 108–109. p. 209. sz. „*Ilbu*”; MNL OL DL–DF 98439., keltezés 1339. április 26.